

PRENS SABAHADDİN'İN SOSYOLOJİK FİKİRLERİ BAĞLAMINDA ADALET VE KALKINMA PARTİSİ'NİN “YENİ TÜRKİYE”Sİ

Nazmi Avcı*

ORCID ID: 0000-0002-1904-2353

Muammer SALİM**

ORCID ID: 0000-0002-4708-0189

Öz: Bu araştırma, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin “Yeni Türkiye”sini söylem ve eylem boyutuyla anlamaya/yorumlamaya çalışmaktadır. Araştırmanın teorik izleğini Prens Sabahaddin'in birey, toplum, devlet, yönetim, ekonomi ve eğitim konularındaki sosyolojik fikirleri oluşturmaktadır. Dönemsel olarak Ağustos 2001-Haziran 2019 aralığı incelenmiştir. Araştırma, Yeni Türkiye'nin oluş ve inşa sürecinde birey, toplum, devlet, yönetim, ekonomi ve eğitim konularında belirginleşen söylem ve eylemleri anlamayı/yorumlamayı ve bunların düşünsel temelinde Prens Sabahaddin'in izlerini takip etmeyi amaçlamaktadır. Araştırma neticesinde hem söylem hem de eylem boyutuyla Yeni Türkiye'nin başından sonuna değin homojen bir yapı arz etmediği, muhteviyatı birbirinden farklı iki evre üzerinde ilerlediği sonucuna varılmış, 2001-2013 yılları arası birinci evre, 2013-2019 yılları arası ikinci evre olarak ele alınmıştır. Sonuç olarak Yeni Türkiye'nin söylem ve eylem boyutuyla birinci evrede Prens Sabahaddin'in

* Prof. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, nazmi.avci@cbu.edu.tr

** Öğr. Gör. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğirdir Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmetler ve Danışmanlık Bölümü, muammersalim@sdu.edu.tr

Bu çalışma Muammer Salim tarafından, Prof. Dr. Nazmi Avcı danışmanlığında hazırlanan “Prens Sabahaddin'in Sosyolojik Fikirleri Bağlamında AK Parti'nin “Yeni Türkiye” Yaklaşımı” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. Tez ve araştırma süreci, Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Koordinasyon Birimi'nin 4295-D1-15 numaralı projesi ile desteklenmiştir.

DOI: 10.53662/esamdergisi.1056707

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi: 12/01/2022
Kabul Tarihi: 06/07/2022

sosyolojik fikriyatına oldukça yakınlaştığı, buna mukabil ikinci evrede ise onun görüşlerinden giderek uzaklaştığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Adalet ve Kalkınma Partisi, Yeni Türkiye, Prens Sabahaddin.

THE “NEW TURKEY” OF THE JUSTICE AND DEVELOPMENT PARTY IN THE CONTEXT OF PRINCE SABAHADDIN’S SOCIOLOGICAL IDEAS

Abstract: This research tries to understand and interpret "New Turkey" of the Justice and Development Party in terms of discourse and action. The theoretical path of the research consists of Prince Sabahaddin's sociological ideas on individual, society, state, management, economy, and education. The range of August 2001 and June 2019 was periodically examined. The research aims to understand and interpret the discourses and actions that have become evident on the individual, society, state, administration, economy and education in the formation and construction process of the New Turkey, and to follow the traces of Prince Sabahaddin on the intellectual basis of these issues. As a result of the research, it has been concluded that the New Turkey does not have a homogeneous structure from the beginning to the end, both in terms of discourse and action, and it progresses on two phases with different contents. As the first phase of the research, the years 2001-2013 were examined. As the second phase of the research, the years 2013-2019 were examined. As a result, it is thought that the New Turkey, with its discourse and action dimension, got very close to Prince Sabahaddin's sociological ideas in the first phase, whereas it gradually moved away from his views in the second phase.

Keywords: The Justice and Development Party, New Turkey, Discourse, Prince Sabahaddin.

GİRİŞ

Bu araştırma, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) gerek kurumsal metinlerinde gerekse parti mensuplarının beyanlarında özellikle 2010 yılı itibariyle sıkça karşımıza çıkan “Yeni Türkiye”sini konu edinmektedir.

“Yeni Türkiye” hem birey, toplum ve devlet anlayışında varılan aşamayı kutsayan hem de bir tür ideal toplumsal düzen tasavvuru olarak geleceğe yönelik mesajlar veren boyutuyla AK Parti efradının kullanımından çok daha önceleri kullanılmış bir tarif ve söylem olarak dikkatleri çekmektedir. Örneğin Ziya Gökalp,

Osmanlı Devleti'nin çöküşünün ardından kurulan yeni ulus-devletin hedeflerini izah ederken “Yeni Türkiye” söylemine başvurmuştur.¹ Cumhuriyetin kendisi ise kurucu babaların nazarında zaten “Yeni Türkiye” yaratma projesidir. Nitekim Mustafa Kemal Atatürk, “Nutuk”un pek çok yerinde “Yeni Türkiye” lafzını kullanarak yeni bir toplum ve devlet nizamının inşa edildiğine dikkatleri çekmektedir.²

Yeni devletin kuruluşunun ardından iş başına gelen hükümet başkanlarının da “Yeni Türkiye” ifadesini kullandıkları görülür. Başta İsmet İnönü olmak üzere, Fethi Okyar, Refik Saydam, Adnan Menderes ve Suat Hayri Ürgüplü gibi siyasiler, değişen toplum ve devleti tasvir etmek maksadıyla bu kavrama sıkça atıf yapmıştır.³ İlginçtir, siyasi tarihimizin çok partili evresinde “Yeni Türkiye” isimli iki de siyasi parti kurulmuştur. Bunlardan birincisi 1961 yılında Ekrem Alican liderliğinde, ikincisi ise 2002 yılında İsmail Cem liderliğinde kurulan Yeni Türkiye Partisi'dir.⁴ Bu partilerin mevcudiyetleri halen devam etmemekle birlikte, kuruldukları dönemin Türkiye'si'ne yeni bir toplum ve devlet düzeni önerdiklerini ifade etmek mümkündür.

Günümüzde AK Parti'nin “Yeni Türkiye”sine mesafeli yaklaşan Cumhuriyet Halk Partisi'nin de “Yeni Türkiye” söylemini siyasi dokümanlarında kullandığı görülmektedir. Örneğin partinin 1992 yılında yeniden kuruluşunun ardından hazırlanan parti programında “Yeni Hedefler, Yeni Türkiye” başlıklı bir bölüme yer verildiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte güncel parti programında da ekonomi politikalarına ilişkin görüşler ortaya konulurken “Yeni Türkiye Projesi” adıyla ayrı bir bölüm oluşturulduğu dikkatleri çekmektedir.⁵

Söylemin tılsımı “yeni” sıfatında gizlidir. Denenmemiş, yapılmamış daha önce gerçekleşmemiş olana gönderme yapan bu önek, söylemin etkisini kısa vadede maksimize ederken orta ve uzun vadede ise kitlelerin beklentilerine cevap verememe ihtimaline göre zayıf yönünü tayin etmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde bazı siyasi ya da entelektüel şahsiyet veya odaklar Yeni Türkiye lafzını kullanarak; ya gelişen, büyüyen, kalkınan, güçlenen Türkiye'ye dikkatleri çekmeye ya da kendi idealleri bağlamında kitlelere mesaj vermeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. “Yeni Türkiye” söyleminin 2010 yılı itibariyle güçlü bir biçimde yeniden gündeme gelmesi ise 2002 yılından itibaren iktidarda bulunan AK Parti

¹ Ziya Gökalp, “Yeni Türkiye'nin Hedefleri”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 15 (1977), 121-144.

² Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969).

³ İrfan Neziroğlu ve Tuncer Yılmaz, *Hükümetler, Programlar ve Genel Kurul Görüşmeleri* (Ankara: TBMM Basımevi, 2013).

⁴ Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), “Siyasi Partiler”, (Erişim 23 Mayıs 2018).

⁵ Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), “Parti Programı”, (Erişim 25 Temmuz 2019).

döneminde gerçekleşmiştir. Bu çalışma AK Parti'nin "Yeni Türkiye"sini anlamayı odağına almıştır.

1. YÖNTEM

Araştırmada, Yeni Türkiye, bağlamına göre, söylem ve eylem boyutuyla birlikte ele alınmıştır. Yeni bir toplumsal düzen önerisi ve bunun siyasi ya da ideolojik tasavvurlar eşliğinde kitleler zihninde kodlanmasına yönelik mesajlar söylem boyutuyla; söyleme karşılık inşa edilen toplumsal gerçeklik ise eylem boyutuyla anlaşılmalı/yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu yapılırken partinin birey, toplum, devlet, yönetim, ekonomi ve eğitim alanında ortaya koyduğu söylem ve eylemler üzerinde çalışılmıştır.

Araştırmanın teorik izleğini Prens Sabahaddin'in sosyolojik fikirleri oluşturmaktadır. Bunun iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi, Prens Sabahaddin'in, sosyoloji biliminin Türkiye'deki iki kurucu babasından birisi olmasıdır. İkincisi ve asıl neden ise; toplum ve siyaset bilimi çevresinde Prens Sabahaddin'in, liberalizmin kendine has bir formu olan gelenekçi-liberalizmin Türkiye çizgisini etkileyen düşünsel kaynakların başında geldiğinin kabul görmesidir. Bu çizginin Osmanlı/Türk modernleşmesine katkı sunduğu ve zaman içerisinde toplumsal ve siyasal hareketlere dönüştüğü sosyolojik bir vakiyedir. Bu istikamette Ahrar Fırkası ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası cumhuriyet öncesi dönemde; Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası cumhuriyetin ilanından sonra vücut bulan siyasi hareketler olarak karşımıza çıkar. Çok partili yaşama geçişin ardından Adnan Menderes liderliğindeki Demokrat Parti'nin (DP) bu hattın takipçisi olduğu görülür.⁶ Gelenekçi-liberal siyasi çizgiyi 1980 sonrası dönemde Turgut Özal'ın liderliğindeki Anavatan Partisi'nin (ANAP) temsil ettiğini ifade etmek mümkündür. AK Parti ise, düşünce ve eylem bazında, çizgisini DP ve ANAP ile ilişkilendirmeye çalışan bir siyasal hareket olarak dikkatleri çeker. Bu doğrultuda, Türkiye'de mevcut koşullarda siyasal iktidarı elde edebilmenin merkez sağa hitap etmekle mümkün olabileceğini idrak eden parti ileri gelenlerinin, Türk siyasi yaşamına yeni açılımlar getiren Menderes ve Özal'ın yolunda ilerlediklerini sık sık dile getirdikleri görülür.⁷ Dolayısıyla, Türkiye'de gelenekçi-liberal siyasi düşünce ve hareketlere yol gösteren Prens Sabahaddin'in sosyolojik fikriyatının, araştırmanın teorik izleği olarak benimsenmesi anlamlı bir yere oturmaktadır.

Böylelikle araştırma; merkezi açıdan söylemden eyleme varan boyutuyla Yeni Türkiye'yi anlamaya/yorumlamaya odaklanırken, tali açıdan Prens Sabahaddin'in

⁶ Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, *Le Play Mektebi ve Prens Sabahaddin* (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1962), 90; İdris Küçükömer, *Düzenin Yabancılaşması: Batılılaşma* (İstanbul: Ant Yayınları, 1969), 82.

⁷ KDGM, *Sessiz Devrim* (Ankara: KDGM Yayınları, 2014), 28.

sosyolojik görüşleriyle Yeni Türkiye'nin ne lde uyumlu olduğu sorusuna cevap aramaktadır.

Dönemsel olarak Ağustos-2001 ile Haziran-2019 aralığına odaklanan⁸ araştırma doküman analizine dayanmaktadır. Parti tüzüğü, seçim beyannameleri, araştırmanın kapsadığı dönem içinde kurulan hkmetlerin programları gibi kurumsal parti metinleri; partinin kurucusu ve süreç içerisinde doğal liderine dönüşen Recep Tayyip Erdoğan'ın kamuoyuna yansıyan açıklamaları; partinin farklı kademelerinde görev alan siyasetçilerin yazılı veya görsel iletişim araçlarına yansıyan paylaşımları; parti iktidarı boyunca hayata geçirilerek toplumsal gerçekliğe yansıyan politika ve uygulamalar bu araştırmada üzerinde çalışılan dokümanları oluşurmaktadır.

2. PRENS SABAHADDİN'İN SOSYOLOJİK FİKİRLERİ

Osmanlı-Türk modernleşmesinin yörüngesi ile Türkiye'de sosyolojinin tekmln hızlandıran gelişmeler arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Devletin içinde bulunduğu bunalımlara çözüm arayışı, sosyolojinin bir bilim olarak biçimlenmesinin itici gleri arasındadır.⁹ Bu uğurda beliren düşünce ve eylemlerin üzerine yoğunlaştığı yegne soru devletin nasıl kurtarılacağıdır. Sosyolojik açıdan bu arayış, 19.yüzyıl sonları ve 20.yüzyılın başlarında iki ana yaklaşım ortaya çıkarmıştır. Bunlardan birisi, kolektivist Emile Durkheim'in sosyolojik düşüncelerinin etkisindeki Ziya Gökalp'in dayanışmacı toplum, diğeri ise Prens Sabahaddin'in bireyci toplum anlayışıdır.¹⁰

Prens Sabahaddin, sosyolojik fikriyatını etkilendiği *Science Sociale* akımın gösterdiği istikamet üzerine kendi toplumuna uyarlamaya çalışmış ve görüşlerini oldukça kısa kabul edilebilecek bir süre içerisinde kayda geçirmiştir. Çoğunlukla üzerinde durduğu konular devletin ve toplumun içinde bulunduğu bunalımlara yönelik tespitler içermektedir. Ardından sunduğu öneriler ise genellikle toplumsal yapının değişimi gibi makro ölçekli reçetelere bağlanmaktadır. Onun; birey, toplum, devlet, yönetim (adem-i merkeziyet), iktisadi faaliyetler (teşebbsi- şahsi) ve eğitim konuları

⁸ Her ne kadar AK Parti cenahında Yeni Türkiye'nin söylem bazında aktif bir şekilde kullanılması 2010 yılı itibariyle karşımıza sıklıkla çıkmaya başlasa da parti kurucuları Yeni Türkiye'yi bir oluş-inşa süreci olarak görmekte ve partinin kuruluşu ve iktidara geldiği yılları Yeni Türkiye için milat kabul etmektedirler. Bu husustaki ayrıntılar için bkz. Recep Tayyip Erdoğan, "Yeni Türkiye", *Yeni Türkiye*, 56 (2014), 9; Cemil iek, "Yeni Türkiye'nin Oluşumunda Bazı İlke ve Hedefler", *Yeni Türkiye*, 56 (2014), 13.

⁹ Türk modernleşmesi ve sosyoloji ilişkisini ele alan ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Baykan Sezer, "Türk Sosyologları ve Eserleri 1", *Sosyoloji Dergisi*, 3/1 (1989), 1-96.

¹⁰ Cavit Orhan Tütengil, *Prens Sabahattin* (İstanbul: İstanbul Matbaası, 1954), 3.

başta olmak üzere ileri sürdüğü sosyolojik görüşleri eşliğinde idealize ettiği toplumsal düzene ilişkin bir genel çerçeveye çizdiğini ifade etmek mümkündür.

2. 1. Birey, Toplum ve Devlet Anlayışı

Prens Sabahaddin, etkisinde kaldığı ekolün toplum çözümlemesine aynen katılmakta ve iki tür toplum yapısı olduğunu savunmaktadır. Bunlar “kamucu” ve “bireyci” toplum yapılarıdır. Ona göre kamucu toplum yapıları devlet ve toplum düzenlerini çöküşe sürüklemektedir. Çünkü bu toplumlarda bireyler kendi yeteneklerini kullanamaz ve toplum içinde erirler. Kişiliği ve kabiliyetini kullanamayan bireyler; aile, cemaat veya siyasi birlikleri dayanak noktası olarak bellerler. Onlar aracılığıyla kendilerini ifade edebilir, iş bulabilir veya belli bir statüye erişebilirler. Prens Sabahaddin’e göre kamucu toplumlar üyelerini üretmekten çok var olanı tüketmeye yönelmektedir. Bireyci toplumlarda ise toplumsal düzen bireylerin sorumluluğu doğrultusunda şekillenir. Çalışmak ve üretmek herhangi bir sınırlamaya tabi tutulmadığı gibi girişimcilik ayrıca teşvik edilir. Bireylerden hayatlarını idame edebilmelerinin en önemli güç kaynağı olarak kendi yetenek ve kabiliyetlerini görmeleri beklenir. Bu yüzden yetenek ve ilgi sürekli gelişime açıktır. Böylece devlet ve toplum düzeni güçlü ve istikrarlı bir yapı arz eder. Anlaşılacağı üzere Prens Sabahaddin düşüncesinde bireyci toplumlar sosyal meselelerini aşmış ve kendi kaderlerini tayin edebilir konuma erişmiştir.¹¹

Prens Sabahaddin, bireyci toplumlarda elde edilen sosyo-ekonomik gelişmeyi, o toplumlarda bireylerin müteşebbis ruhla elde ettikleri özgürlük ve yönetsel açıdan adem-i merkezîyetçi tecrübeleriyle ilişkilendirir. Ona göre bu toplumlarda birey devlet karşısında üstün bir mertebededir. Bireyler, özel yaşamlarındaki alışkanlıkları, geçim tarzları, hayatın zorlukları karşısında gösterdikleri performanslarıyla yerleşik yönetim anlayışını dizayn edebilme kudretine sahiptirler.¹²

Prens Sabahaddin’e göre güçlü bir devlet ve toplum düzeninin inşası, güçlü bireylerin yetiştirilmesine bağlıdır. O, bu noktayı içinde yaşadığı toplum bağlamında ele alır ve sahip olduğu yetenekleriyle birlikte bireyi körelten toplumun yapısal özellikleri değiştiğinde ülkenin kaderinin de değişeceği sonucuna varır.¹³ Bununla birlikte Prens Sabahaddin toplumsal yapı değişiminin kolay bir şey olmadığını da farkındadır. Gündelik hayata yansıyan somut ve reformist uygulamalar yoluyla işe koyulmayı savunması bu doğrultuda değerlendirilebilir.

¹¹ Prens Sabahaddin, *İttihat ve Terakki’ye Açık Mektuplar Türkiye Nasıl Kurtarılabilir? ve İzahlar*, sad. Ahmet Zeki İzgöer (İstanbul: Dün Bugün Yarın, 2013), 154-155.

¹² Prens Sabahaddin, *İttihat ve Terakki’ye Açık Mektuplar*.

¹³ Prens Sabahaddin, *İttihat ve Terakki’ye Açık Mektuplar*.

2. 2. Yönetim Anlayışı

Prens Sabahaddin yönetsel açıdan adem-i merkeziyetçidir. En çok eleştiriye bu yöndeki görüşleri sebebiyle muhatap olmuş, devletin parçalanmasına aracılık etmekle itham edilmiştir. Mardin, onun bu görüşüne yönelik eleştirilerin diğer konularda ileri sürdüğü düşüncelerinin önüne geçtiğini ifade eder.¹⁴ Prens Sabahaddin ise merkeziyetçi yapının daha yıkıcı olduğunu ileri sürmüş ve endişelerin yersiz olduğunu savunmuştur. O, toplumsal refahın yükselmesine katkı sunan hizmetlerin ivedilikle yerine getirilebilmesine imkân verdiğine inandığı, idari adem-i merkeziyetten yana olduğunu belirtir. Onun nazarında merkeziyetçi yapı bütün toplumsal sorunların temelini teşkil etmektedir. Bu yüzden Osmanlı'daki merkeziyetçi idare anlayışını, toplumun sahip olduğu maddi ve manevi kaynakları heba etmekle eleştirir.¹⁵ Ona göre Osmanlı merkeziyetçiliğinden “çok masrafla az iş görmek” haricinde bir şey elde edilememektedir.¹⁶

Prens Sabahaddin'in merkeziyetçiliğe aldığı cephenin dinamiklerinden birisi, merkeziyetçiliğin refah ve kalkınmanın dinamosu olarak gördüğü özel teşebbüs kısırlaştırdığını düşünmesine dayanmaktadır. O, merkeziyetçi yönetimlerde bireysel özgürlüklerin ötelendiğine inanır. Çünkü merkeziyetçi toplum düzeninde baskı ve zorbalık kolayca neşvünema bulmaktadır. Bu ise teşebbüs hürriyetinin baltalanması manasına gelmektedir.¹⁷

Prens Sabahaddin, bireyin toplum veya hükümet tarafından baskı altına alınmasının devletin çöküşüne yol açacağını savunur.¹⁸ Onun, bu görüşleriyle hukuk, bireysel özgürlükler ve ekonomik gelişme arasında ilişki kurduğunu söylemek mümkündür. Adem-i merkeziyet ile birlikte öncelikle özel teşebbüsün yaygınlaşacağını ardından toplumsal refahın yükseleceğini dile getirir. Böylece etnik ya da dinî unsurların ayrılıkçı fikirlerinin zayıflayacağına inanır. Çünkü maddi zenginlik Osmanlılık fikri etrafından kenetlenmeyi doğuracak ve bireylerin aidiyet hissiyatını güçlendirecektir. Bu bağlamda Prens Sabahaddin, basit bir yönetim mantığıyla, adem-i merkeziyetin esasında siyasi merkeziyetçiliğin güçlenmesine hizmet edeceğini vurgulamaktadır.¹⁹

¹⁴ Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri* (İstanbul: İletişim, 2008), 289.

¹⁵ Prens Sabahaddin, *İttihat ve Terakki'ye Açık Mektuplar*, 53.

¹⁶ Prens Sabahaddin, “Demokrasinin İçtimai ve Vicdani Yeni Bir İhatası Üzerine”, *Prens Sabahaddin Hayatı ve İlmi Müdafaaaları*, haz. Nezahat Nurettin Ege (İstanbul: Güneş Neşriyat, 1977), 479.

¹⁷ Prens Sabahaddin, *İttihat ve Terakki'ye Açık Mektuplar*.

¹⁸ Prens Sabahaddin, *İttihat ve Terakki'ye Açık Mektuplar*.

¹⁹ Prens Sabahaddin, “Şark Meselesi”, *Prens Sabahaddin Hayatı ve İlmi Müdafaaaları*, haz. Nezahat Nurettin Ege (İstanbul: Güneş Neşriyat, 1977), 111.

2. 3. Ekonomiye İlişkin Görüşleri

Prens Sabahaddin, bir toplumda iktisadi yaşamın “teşebbüs-i şahsi” prensibine göre işlemesi gerektiğine inanır. Bireysel veya özel girişimcilik manasına gelen teşebbüs-i şahsi düşüncesi, Prens Sabahaddin’in toplum düşüncesinde “ilerlemenin motoru” olarak resmedilir.²⁰ Ona göre ilerlemiş medeniyetlere şekil veren insan tipi, kendi nam-ı hesabına çalışan ya da kendi çıkarının peşinde olan bir girişimciden ibarettir. Bu tipolojinin herhangi bir toplumda yaygınlaşmasıyla devletin ve toplumun çözülemeyecek sorunu kalmayacağını savunur.²¹

Prens Sabahaddin, Osmanlı toplum yaşamında teşebbüs-i şahsinin gelişmediğini, bunun toplumda himaye arayışını hastalık hâline dönüştürdüğünü ileri sürer. Onun nazarında toplumdaki bu hastalığı uzun yıllardır sürdüren en önemli şeylerden birisi yerleşik aile yapısıdır. Osmanlı aile yapısı içinde çocukların bireysel girişkenliklerinin teşvik görmediğini savunur. Dolayısıyla yetişen nesiller karşı karşıya kaldıkları güçlükleri aşmak için sürekli bir yerlerden destek arama ihtiyacı duymuşlardır.²² Bu tespitleriyle Prens Sabahaddin, Osmanlı/Türk toplum düzeninde sıklıkla rastladığımız nepotizme ve onun tarihsel-toplumsal köklerine dikkat çekmektedir.

Prens Sabahaddin, toplum kalkınmasını bireysel hakların korunmasına fırsat tanıyan hukuksal düzenin gelişmesiyle ilişkilendirir. Prens Sabahaddin’e göre özel teşebbüsün gelişmesinin şartlarından birisi özel mülkiyetin kabul görmesi ve hukuken korunmasıdır. Çünkü hukuki açıdan servetinin korunduğu düşüncesi insanlara güç verir. Bireyler sahip oldukları servet ve zenginliğin garanti altında olduğunu bildiklerinde çalışacak, üretecek ve daha çok kazanmak için yatırım yapacaktır. Bu ise toplumsal kalkınmaya hizmet edecektir.²³

3. 4. Eğitim Anlayışı

Prens Sabahaddin’e göre Türk toplumunun yaşadığı açmazların, kronik problemlerin yeniden üretim aracı mevcut eğitim sistemidir. O, insanları sorumluluk almaktan alıkoyduğu ve kolay yaşamaya alıştırdığını düşündüğü Osmanlı eğitim sistemini sert bir biçimde eleştirir. Ona göre, herkesi tektipleştiren felsefi içeriğiyle Osmanlı eğitim sistemi esareti ve bağımlılığı yaygınlaştırmaktadır.²⁴

²⁰ Erik Jan Zürcher, *Millî Mücadelede İttihatçılık*, çev. Nüzhet Salihoğlu (İstanbul: Bağlam, 1987), 41.

²¹ Prens Sabahaddin, *İttihat ve Terakki’ye Açık Mektuplar*.

²² Prens Sabahaddin, *İttihat ve Terakki’ye Açık Mektuplar*.

²³ Prens Sabahaddin, *İttihat ve Terakki’ye Açık Mektuplar*.

²⁴ Prens Sabahaddin, *İttihat ve Terakki’ye Açık Mektuplar*.

Prens Sabahaddin, eğitim sisteminin bireylerin kişilik ve yeteneklerinin geliştirilmesine odaklanması gerektiğini vurgular. Ancak bu şekilde bireylerin kendi ayakları üzerinde durmasını öğreneceklerini ifade eder. Toplumda kendi kendine yeten bireyler arttıkça sorunların azalacağını buna mukabil zenginliğin artacağını düşünür. Ona göre eğitim toplumu üretmeye sevk etme felsefesine sahip olmalıdır. Ama Osmanlı eğitim sisteminin bunun yerine olanı tüketmeye yönelttiğini iddia eder. Yetişen nesillerin ilk hedefinin bir devlet dairesinde memurluk olmasını bu bağlamda değerlendirir. Memur olarak sorumluluk üstlenmekten uzaklaşacağını ve gerçek bir mücadeleye girişmeden hayatını idame ettirebileceğini düşünen bireylerden oluşan bir toplumsal yapının Osmanlı'da öteden beri hâkim olduğu tespitinde bulunur. Prens Sabahaddin, bir toplumda kamuda çalışarak geçimini tedarik etme düşüncesinin yaygınlığını tehlikeli bulur. Çünkü kamucu toplumsal yapılarda devlet memurluğu çoğunlukla birilerinin himayesi veya bahşetmesiyle elde edilmektedir. Ona göre kamucu toplum yapılarında ehliyet veya liyakat kavramlarının içi boşaltılmıştır.²⁵

Osmanlı devlet ve toplum düzeninin içinde bulunduğu açmazları kamucu toplumsal yapıya bağlayan Prens Sabahaddin, bireyci yapıya geçişle bu sorunların azalacağını, refahın yükseleceğini iddia eder. Gerekli gördüğu bu yapısal değişikliğin eğitim ile gerçekleştirilebileceğini düşünür. Bunun için Anglosakson toplumlarındaki eğitim sisteminin tatbik edilmesini önerir.²⁶

3. AK PARTİ VE SÖYLEMDEN EYLEME “YENİ TÜRKİYE”

AK Parti'nin kullanımında Yeni Türkiye, kitlelere hem düzenin eskisi gibi işlemediğine hem de geleceğin ideal ülkesinin inşa edilmeye başlandığına dair cezbedici mesajlar içermektedir. Aynı zamanda insanların yaşamlarında hissedebildikleri, toplumsal gerçekliğe yansıyan uygulamalar/eylemler işaret edilmektedir. Ancak panoramik çerçeveden bakıldığında söylemden eyleme Yeni Türkiye'nin homojen ya da diğer bir ifadeyle başından sonuna değin aynı ekseninde ilerlemediği anlaşılır. Bir kırılma yaşandığı ve mevcut yörüngesinden saparak öncesiyle benzetilmesi oldukça zor olan başka bir toplumsal gerçekliğin inşasına dönüştüğu fark edilir. Araştırmada, AK Parti'nin kurulduğu dönemden 2013 yılı ortalarına kadar geçen sürecin Yeni Türkiye'nin birinci evresi, 2013 yılından sonraki sürecin ise Yeni Türkiye'nin ikinci evresi olarak incelenmesi bu sebeple uygun bulunmuştur.

Araştırma, teorik izleği olan Prens Sabahaddin'in sosyolojik görüşlerinin ele alındığı konu başlıklarına göre yapılandırılmıştır. AK Parti'nin kullanımında Yeni

²⁵ Prens Sabahaddin, *İttihat ve Terakki'ye Açık Mektuplar*.

²⁶ Prens Sabahaddin, *İttihat ve Terakki'ye Açık Mektuplar*.

Türkiye, bu konu başlıklarında billurlaşan söylem ve eylem birlikteliği bağlamında anlaşılmaya/yorumlanmaya çalışılmıştır.

3. 1. Yeni Türkiye’de Birey, Toplum ve Devlet

Yeni Türkiye’nin birinci evresinde AK Parti, çoğulcu toplum anlayışına sahip olduğunu ilan edilerek yola koyulmuştur. Toplumsal farklılıklara karşı “hoşgörü” ve “uzlaş” vurgulanan temel kavramlardır.²⁷ Cinsiyet, etnik köken, inanç, siyasi düşünceler ve sahip olunan diğer özellikler sebebiyle kimsenin ayrımcılığa uğramayacağı, herkesin özgürce yaşayabileceği bir toplumsal düzen inşa edileceği vaat edilir.²⁸ Yıllara sâri toplumsal sorunların çözümü için öncelikle “eşit vatandaşlık” ilkesiyle hareket eden bir devlet anlayışı gerekli görülür.²⁹ Eski Türkiye, bu noktada, çoğunlukçu, makbul vatandaş dayatmasının uzun yıllar cereyan ettiği, farklı özelliklere sahip olan bireylerin ötekileştirildiği³⁰, dinî ve etnik farklılıkların reddedildiği bir toplum düzeni yaratmakla eleştirilir.³¹

Demokrasi, Yeni Türkiye’nin birinci evresinde beliren toplum anlayışının takip edilebileceği önemli bir konu başlığıdır. Bu evrede, eski Türkiye’deki vesayetçi mantığın, milletin talep ve beklentileri yerine kendi görüşlerini ön plana alarak yukarıdan müdahaleci bir yaklaşım sergilediği ve demokratik yaşamı kesintilere uğrattığı vurgulanır. Bu durumu milletin ve ülkenin ayaklarına vurulmuş prangalara benzeten Erdoğan, ortaya çıkan maddi ve manevi kayıpların bedelini yine milletin ödediğini dile getirir³² ve vesayetçi mantıkla hareket eden düzenin egemenlerini seçilmiş iktidarların millet yararına etkin çalışmalar ortaya koymasını engellemekle itham eder.³³ Erdoğan, bu durumun, devletin birey ve toplumla kurduğu ilişkide güven bunalımına sebebiyet verdiğini savunur. Ona göre vatandaşına güven duymayan devlet, kendi arzulu olduğu tipe dönüşmesi için bireylere dayatma ya da tercih empoze eder.³⁴ O,

²⁷ AK Parti, *Kalkınma ve Demokratikleşme Programı* (Ankara: AK Parti, 2002), 22.

²⁸ AK Parti, *Kalkınma ve Demokratikleşme Programı*, 7.

²⁹ AK Parti, *2023 Siyasi Vizyon Belgesi* (PDF: AK Parti, 2012).

³⁰ Recep Tayyip Erdoğan, “Önsöz”, *Parti Tüzüğü*, ed. AK Parti (Ankara: AK Parti, 2013), 5; KDGM, *Sessiz Devrim*, 95.

³¹ Recep Tayyip Erdoğan, “Erdoğan Vizyon Belgesini Açıkladı”, *AK Bülten*, 249 (2014), 6.

³² Recep Tayyip Erdoğan, “Sayın Başbakan’ın Demokratikleşme Paketi Basın Toplantısı Konuşması”, *Demokratikleşme Paketi (30 Eylül 2013)*, ed. KDGM (Ankara: Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yayınları, 2013), 7.

³³ Erdoğan, “Yeni Türkiye”, 9.

³⁴ Recep Tayyip Erdoğan, Erdoğan, “Önsöz”, *Sessiz Devrim*, ed. KDGM (Ankara: Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yayınları, 2014), 15-16.

birey-devlet ilişkilerindeki mezkûr sorunların Türk toplum düzenine zayıflamış ve sinmiş bir birey-aktör tipolojisi sunduğu tespitinde bulunur.³⁵

Yeni Türkiye'nin birinci evresinde karşılaşılan söylemlerin eyleme ne ölçüde dönüştüğünü anlayabilmek için çoğulcu ve demokratik toplumsal düzenin inşasına yönelik genel manada neler yapıldığına bakılması gerekir. Bu doğrultuda iktidarın birinci evrede, vesayetçi devlet anlayışıyla mücadeleye dönük adımları dikkat çekmektedir. Özellikle askerî bürokrasiye, toplumsal düzenin dizaynına yukarıdan müdahale fırsatı sunan görev ve sorumluluklarının yeniden düzenlendiği görülür. Millî Güvenlik Kurulu (MGK) sekreterliğinin sivil bürokrasiye devri ve hükümetin danışma organına dönüştürülmesi, askerî yargı etki alanının daraltılması, mülki amirlerin talebi olmadan ordunun toplumsal olaylara müdahalesine yetki veren EMASYA protokolünün kaldırılması, darbelere hukuki gerekçe gösterilen Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu'nda değişikliğe gidilmesi, askerî darbe suçlarının sivil mahkemelerde yargılanması, toplantı ve gösteri hürriyetlerini keyfi kısıtlamaya imkan tanıyan mevzuatta değişiklik ve siyasi partilerin kapatılmasının zorlaştırılması gibi reformlar bu bağlamda atılmış önemli adımlar olarak örneklendirilebilir.³⁶

Birinci evrede çoğulcu ve demokratik toplum düzeni söylemlerinin pratiğe aktarılmasında gündeme gelen en güçlü adımlardan birisinin, kamuoyunda “Çözüm Süreci”, iktidar kanadında “Millî Birlik ve Kardeşlik Projesi” (MBKP) olarak ifade edilen reform süreci olduğu ifade edilebilir. AK Parti kurmaylarının, öteden beri hakları ve farklılıkları reddedilen toplum kesimlerinin, kendilerini milletin asli unsuru olarak görmelerine fırsat vereceğini düşündüğu bu projeye, herhangi bir etnik grubun üstünlüğu reddedilir.³⁷

Yeni Türkiye'nin birinci evresinde karşımıza çıkan, “durmak yok yola devam” mottolu reformist, özgürlükçü ve çoğulcu iktidar karakterinin takriben 2013 yılı itibariyle menfi manada değişmeye başladığı görülür. Nitekim bu durum Yeni Türkiye'yi anlamamıza fırsat tanıyan söylem ve eylemlere yansımaya başlar. Araştırmada ikinci evre olarak ifade edilen dönemde partinin toplum yorumunda hem çoğunlukçu hem de milliyetçi-mukaddesatçı tınının giderek artan dozu göze çarpar. Elbette bu evrede, birinci evrede karşımıza çıkan liberal-demokrat söylem tamamen terk edilmiş değildir. Ancak bu söylemin daha çok pragmatik beyanatlara sıkıştığını ifade etmek mümkündür.

³⁵ Erdoğan, “Erdoğan Vizyon Belgesini Açıkladı”, 9.

³⁶ Yeni Türkiye'nin birinci evresinde çoğulcu ve demokratik toplum anlayışını inşa etmeye yönelik politika ve uygulamaların geniş kapsamlı sıralandığı resmî bir analiz için bkz. KDGM, *Sessiz Devrim*.

³⁷ *Star*, “Erdoğan: Her Şeyden Önce Türkiyeli Vardır!” (11 Ağustos 2014).

Yeni Türkiye'nin birinci evresindeki çoğulculuktan ikinci evredeki çoğunlukçuluğa savrulduğunu ortaya koyan söylem ve eylemlere örnek olarak; iktidarın, uyguladığı politika ve uygulamalara karşı yükselen toplumsal ve siyasal muhalefeti, devlete ve milletin bütününe yönelmiş planlı düşmanlık olarak yorumlaması ve muhalefet edenleri “gayrimillî” ilan etmesi gösterilebilir. Buna mukabil iktidarın, devlet ve milleti mezcederek kendi silüetinde birleştirmesi ve bunu “yerli ve millî” cephe olarak işaret etmesi dikkatleri çeker. Bu evrede iktidarın millî/gayrimillî etiketini sivil toplum örgütlerine karşı da kullandığı görülür. İktidar, kendisiyle iyi geçinmeye meyilli ve ideolojisine yakın sivil toplum örgütlerini makbul kabul ederken özellikle üst seviyede toplumsal muhalefet sergileyen örgütlere karşı mesafelidir. Örneğin Türkiye Mimar ve Mühendis Odaları Birliği (TMMOB), Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) veya Türk Tabipler Birliği (TTB) gibi örgütler gayrimillî cenaha konumlandırılmıştır.³⁸

Yeni Türkiye'nin ikinci evresinde iktidarın toplum anlayışının değişime uğradığını gösteren önemli bir konu başlığı millî irade yorumunda billurlaşır. Birinci evrede çoğunluğun azınlığa, azınlığın da çoğunluğa tahakkümüne karşı olduğunu ileri süren³⁹, sayısal üstünlüğe güvenerek toplumun genelini ilgilendiren konularda uzlaşıya gerek görmeden adımlar atmaya tehlikeli bulan iktidar⁴⁰, ikinci evrede millet iradesiyle kurduğu ilişkide belirleyiciliği azlık-çokluk denkleminde oturtmaya başlar. Bu ortamda seçimler ve “sandık” çoğunlukla millî iradenin neşvünema bulduğu kutsal bir araç olarak sıklıkla zikredilir. Millî irade ya da çoğunluğun rızası ile kamuoyunda tartışılan konularda söz konusu olan iktidar hatalarının pirüpak edilmeye çalışılması yaygınlaşır.⁴¹

Yeni Türkiye'nin toplum anlayışına ilişkin bir başka gösterge siyaset retoriğinde belirir. Birinci evrede “Türk siyasetinin çatışma, kamplaşma ve kutuplaşma yerine, uzlaşma, bütünleşme ve hoşgörü üzerine kurulması gerektiğini”⁴² savunan, toplum kesimlerinin din veya etnik köken gibi değerlerine karşı tahrik, tahkir ve tezyif edici siyasi anlayışı kabul etmediklerini beyan eden yaklaşımın⁴³ ikinci evrede belirgin bir biçimde değişime uğradığı gözlemlenir. Bu evrede kutuplaştırıcı siyasetin bir araç olarak kullanılarak partinin siyasal tabanının diri tutulmaya çalışıldığını söylemek

³⁸ Bu konuda bir değerlendirme için bkz. Şehriban Kaya, “Yeni Türkiye’de Kadın”, *Yeni Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, ed. İbrahim Kaya (Ankara: İmge), 41-78.

³⁹ AK Parti, *2023 Siyasi Vizyon Belgesi*, 9.

⁴⁰ Recep Tayyip Erdoğan, *59. Hükümet Programı* (PDF, Ankara: Başbakanlık, 2003).

⁴¹ Yeni Türkiye’nin ikinci evresinde iktidarın millî irade yaklaşımını ele alan bir değerlendirme için bkz. İbrahim Kaya, *Modern Dışlaşan Türkiye* (İstanbul: Gündoğan, 2013).

⁴² Erdoğan, *59. Hükümet Programı*.

⁴³ AK Parti, *2023 Siyasi Vizyon Belgesi*, 21.

mümkündür. Özellikle 2013 yılı itibariyle muhalif cenahın “dış güçler” veya “haçlı ittifakı” ile iş birliği içinde olduğu ithamı giderek koyulaşır. Bu yaklaşım, muhalif eleştirilerin hedefinde AK Parti ya da lider Erdoğan’ın bulunmadığını, hedefte devletin, milletin ve İslam’ın yer aldığı tezini işleme eğilimindedir. Bu minvalde, toplumun genel ve yerel seçimleri ya da referandumları devletin, milletin ve manevi değerlerin varlık-yokluk savaşı olarak algılaması için hemen her düzeyde yoğun bir propaganda yürüttüğü görülür. Bu esnada milliyetçi ve dinsel popülizme sıklıkla baş vurulur. Örneğin artan hayat pahalılığında dert yananların çarşı pazar fiyatlarına ilişkin eleştirileri karşısında, ülkenin içeride ve dışarıda yürüttüğü askerî operasyonlara gönderme yapılarak “mermi” fiyatlarından bahsedilmesini⁴⁴, İstanbul’da bir ilçe belediyesini kaybetmenin “Kudüs’ü, İslam’ı ve Mekke’yi kaybederiz”⁴⁵ noktasına indirgenmesini ya da yerel seçimde verilecek sıradan bir seçmen oyunun “rûz-i mahşerde beraat belgeniz olacak” şeklinde kutsanmasını bu bağlamda değerlendirebilmek mümkündür.⁴⁶

Yeni Türkiye’nin ilk evresinde AK Parti, devlet gücünü temsil ve kullanma yetkisi bağlamında “güç bozar” anlayışını savunur. İktidar gücünün yozlaştırıcı etkisi bulunduğu kabul edilir.⁴⁷ Gücü ve etkisi sınırlandırılmış, keyfî ve hukuksuz yönetime fırsat vermeyen, demokrasiyi özümsemiş sivil iktidar arzusunda bulunduğu mesajı verilir. Aksi durumlarda iktidarların buyurganlığa, dayatmaya ve baskı yaratmaya meyletme riskinin bulunduğu beyan edilir.⁴⁸ Türk siyaset tarihinde örneklerine daha önce rast geldiğimiz, siyasi partilerin muhalefetteyken iktidarın gücünün sınırlandırılması vaatlerine karşılık iktidarı elde ettiğinde bunu rafa kaldırma müzmin hastalığının, Yeni Türkiye’nin ikinci evresiyle birlikte yeniden karşımıza çıktığı görülür.

Bu evrede AK Parti iktidarı, büyük ve güçlü Türkiye ideali için güçlü iktidar pratiklerine ihtiyaç duyulduğunu giderek artan tonda söylemlerine aksettirir. Ülkenin içinde bulunduğu iç ve dış konjonktürde güçlü iktidar pratiklerinin sorunların çözümüne kolaylık sağlayacağı üzerinde sıklıkla durulur. Geçmişte, hızlı karar alma fonksiyonu zayıf karakterli iktidar örneklerinin ülkeye bedel ödettiği ileri sürülür. Bu noktada özellikle eleştirilen koalisyon hükümetleri dönemidir. Bu dönemlerde sosyal, siyasal ve ekonomik krizlerle ülkenin başının belada olduğu resmedilir. Tek başına güçlü iktidar

⁴⁴ *Anadolu Ajansı*, Erdoğan, “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Büyük Türkiye Hedefine Karşı Kurulan Her Tuzağı Bozacağız” (8 Şubat 2019).

⁴⁵ *Sözcü*, “AKP’li Alatepe: Esenyurt’u Kaybedersek İslam’ı, Mekke’yi Kaybederiz” (2 Nisan 2018).

⁴⁶ *Yeniçağ*, “AKP’li İsmet Yılmaz’dan Skandal Sözler: “Oyunu AKP’ye Ver Cennete Git” (26 Ocak 2019).

⁴⁷ AK Parti, *2023 Siyasi Vizyon Belgesi*, 8.

⁴⁸ Erdoğan, *59. Hükümet Programı*.

olan DP, ANAP ve kendi iktidar dönemleri büyük atılımların yapıldığı dönemler olarak örneklendirilir. Yapılması gerekenin güçlü iktidar pratiklerinin kurumsallaşmasını sağlamak olduğu savunulur.⁴⁹ Partinin bu düşüncesi, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ile kurulan Cumhuriyet İttifakı'nın tercihi halini alır ve 2017 referandumuyla birlikte cumhurbaşkanlığı hükümet modeline dönüşür. Yeni yönetim modeliyle birlikte AK Parti iktidarı açısından artık hükümet etmenin yerini muktedir olmaya bıraktığını ifade etmek mümkün hale gelmiştir.⁵⁰ Böylelikle bir sonraki adım olan herkesin iktidara tabi kılınmasına yönelik hegemonya kurulumu safhasına geçiş için uygun bir zemin elde edilmiş görünmektedir.⁵¹

Güçlü iktidar arzusunun, AK Parti'nin, Yeni Türkiye'nin inşasında siyasal iktidara yaklaşım bazında başlangıçta yola çıktığı tekelci, monolitik ve güç odaklı iktidar pratiklerine cephe alan konumdan⁵², ülkenin ve milletin bekası için siyasal iktidarın her türlü politika ve uygulamalarının haklılık payı bulunduğu dayanan "hikmet-i hükümet" anlayışına sivrulmasını kolaylaştırdığını söylemek mümkündür. Böylelikle büyük ve güçlü Türkiye idealiyle altyapısı yeterince oluşturulmadan geçilen yeni hükümet modeli; parti, iktidar ve devlet arasındaki sınır çizgilerini ortadan kaldırmaya ve birbirinden ayrılması giderek imkansızlaşan bir bütüne dönüştürmeye başlamıştır. Parti efradı bu özdeşliği, kutsiyet atfedilen ideallere erişebilme yolunda kaçınılmaz bir gereklilik olarak yansıtır. Buna karşı olanların "memleketin yüksek menfaatleri" veya "ülkenin içinden geçtiği hassas günler" söylemleriyle devlet ve millet için zararlı olmakla etiketlendiği bir sürece girilir. Bu bakış açısına göre önemli olan partinin sürekli siyasal iktidarda kalmasıdır. Çünkü AK Parti'nin kaderi devletin ve milletin kaderiyle eşitlenmiştir.⁵³

3. 2. Yeni Türkiye'de Yönetim Mantığı

AK Parti, Yeni Türkiye'nin birinci evresinde, devletin sevk ve idare edilmesi veya kamu yönetimi açısından eski Türkiye'deki yönetim anlayışını öncelikle eleştirel biçimde ele alır. AK Parti, hükümetlerinden öncesinde yerleşik yönetim anlayışını hantal, verimsiz, şeffaf olmayan ve aşırı merkezîyetçi olarak yorumlar.⁵⁴ Partiye göre

⁴⁹ AK Parti, *2023 Siyasi Vizyon Belgesi*, 15-16.

⁵⁰ Etyen Mahçupyan, "Hükümeti İktidar Kılan Ne?" *Karar* (11 Mart 2018).

⁵¹ Tanıl Bora, *Zamanın Kelimeleri: Yeni Türkiye'nin Siyasi Dili* (İstanbul: Birikim, 2018), 16.

⁵² Yalçın Akdoğan, *AK Parti ve Muhafazakâr Demokrasi* (İstanbul: Alfa, 2004), 38.

⁵³ Recep Tayyip Erdoğan'ın bu konudaki görüşlerini içeren bir konuşması için bkz. *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*, "Bize, Dava Adamı Olarak Görev Yapacak AK Parti Kadroları Lazım" (6 Eylül 2017).

⁵⁴ AK Parti, *Kalkınma ve Demokratikleşme Programı*, 60.

eski Türkiye’de devletin, birey ve toplumla kurduğu ilişkiyi biçimlendiren güvensizlik, merkeziyetçi devlet anlayışını güçlendirmiş, belediyeler veya il özel idareleri gibi yerel yönetim birimlerinin yerine getirebileceği kamusal hizmetlerin çoğu merkezi hükümet tarafından karşılanmaya çalışılmıştır. Bu durum hem vatandaşların ihtiyaçlarını yerinde, zamanında ve kararında temin edebilmesini zorlaştırmış⁵⁵ hem de denge ve denetimden mümkün olduğunca kaçma olanağı sunarak vesayetçi odaklara geniş bir yayılma imkânı tanımıştır.⁵⁶

Bu eleştirilerin ardından AK Parti Yeni Türkiye’nin birinci evresinde, demokratik yönetim ilkesiyle hareket ederek bireylerin yönetim süreçlerine aktif katılımlarına olanak veren bir yönetim anlayışı vaadinde bulunur.⁵⁷ Ayrıca etkin yönetimin önüne geçen önemli bir toplumsal sorun olan kayırmacılık ve partizanlıkla mücadele edileceği, yolsuzluk ve kaynakların irrasyonel kullanımının önüne geçileceđi⁵⁸, şeffaf, hesap veren ve öngörülebilir bir kamu idaresi yaklaşımının inşa edileceği ilan edilir.⁵⁹ Parti, kamu yönetiminin temel düzeyde amacının “halkın hayatını kolaylaştırmak, huzur, güvenlik ve refah içinde yaşam kalitesini geliştirmek” olması gerektiğini vurgular.⁶⁰ Bu evrede iktidarın yönetim anlayışında neoliberal çerçeve belirgindir. Devletin sevk ve idare edilmesinde tıpkı bir özel şirket gibi esnek hareket edebilme arzusu⁶¹ ve vatandaşın “müşteri” olarak ele alınması bunun göstergeleri arasında sayılabilir.⁶² Parti, devletin; “iç ve dış güvenlik, adalet, temel eğitim, sağlık ve alt yapı hizmetleri”ni yerine getiren, bunun dışındaki hizmetler için “düzenleyici ve denetleyici” konumda bulunan bir aygıtı dönüşmesinden yanadır.⁶³ Özetle, kamu yönetiminde, “merkezin görev ve yetkilerini tarif etmek, kalan bütün konularda yerel yönetimleri yetkilendirmek”⁶⁴ anlayışıyla hareket edileceğine vurgu yapan parti, birinci evrede adem-i merkeziyetçiliğe yatkın bir devlet anlayışı ortaya koyar.

⁵⁵ KDGM, *Sessiz Devrim*, 194.

⁵⁶ Ahmet Davutoğlu, *62. Hükümet Programı* (Ankara: T.C Başbakanlık, 2014), 25.

⁵⁷ AK Parti, *Kalkınma ve Demokratikleşme Programı*, 60.

⁵⁸ Abdullah Gül, *58. Hükümet Programı* (PDF: Başbakanlık, 2002).

⁵⁹ AK Parti, *Kalkınma ve Demokratikleşme Programı*, 60.

⁶⁰ Recep Tayyip Erdoğan, *60. Hükümet Programı* (PDF: Başbakanlık, 2007).

⁶¹ AK Parti, *2023 Siyasi Vizyon Belgesi*, 54.

⁶² AK Parti, *Kalkınma ve Demokratikleşme Programı*, 64.

⁶³ AK Parti, *Kalkınma ve Demokratikleşme Programı*, 60.

⁶⁴ Recep Tayyip Erdoğan, *61.Hükümet Programı* (PDF: Başbakanlık, 2011); Erdoğan, *60. Hükümet Programı*.

AK Parti birinci evredeki söylemlerini eyleme aktarırken benzerine cumhuriyet döneminde kolayca rastlanılmayacak düzeyde bir kamusal hizmet reformuna girişmiştir. Devlet aygıtının toplumsal sorunlara hızlı ve etkin çözümler üreten bir hizmet aracı olarak sevk ve idare edildiği müşahede edilir. Bu esnada sağlık ve ulaşım başta olmak üzere pek çok alanda sunulan kamusal hizmetlerin nitelik ve niceliğinin iyileştirildiği, bu hizmetlere vatandaşın ulaşımının kolaylaştırıldığı, hizmetlere erişimdeki bürokratik kırtasiyeciliğin azaltıldığını ifade etmek mümkündür.⁶⁵

Yeni Türkiye'nin birinci evresindeki adem-i merkeziyetçi söylem ve eylemler ikinci evrede üniter devlet yapısıyla oynandığına yönelik eleştiriler kapsamında zayıflama eğilimine girer. Bu koşullarda devletin sevk ve idaresinde merkeziyetçi karakterin giderek güçlendirilerek genişlediği bir sürece girildiğini söylemek mümkün hale gelir. 2007 yılındaki cumhurbaşkanı seçiminde yaşanan "367 Krizi"nin aşılması amacıyla başlayan süreç son kertede yeni bir hükümet modeline dönüşmüştür. AK Parti iktidarı "etkin, uyumlu, verimli çalışan" bir kamu yönetiminin inşa edileceği tezini işleyerek büyük ve güçlü Türkiye'nin inşasını cumhurbaşkanlığı hükümet modeline koşullar. Devletin sevk ve idaresindeki yeni örgütlenmeyle birlikte partinin ideal gelecek vizyonları olan 2023, 2053 ve 2071 planlarına ulaşabilmenin kolaylaşacağı savunulur.⁶⁶ Ancak bu düşüncelerin toplumsal hayata yansımaları beklenen düzeyde gerçekleşmemiş, cumhurbaşkanlığı hükümet modeline geçiş ile birlikte kamu yönetimi eskisinden daha merkeziyetçi bir yapıya bürünmeye başlamıştır. Bu sistemde devletin sevk ve idare edilmesinde sorumluluğu olan hemen hemen bütün organların bir şekilde cumhurbaşkanlığıyla irtibatlandırıldığı ve merkezin izni dışında hareket kabiliyetlerinin sınırlandırıldığı görülmektedir.

3. 3. Yeni Türkiye'nin Ekonomi Politikaları

AK Parti'nin Yeni Türkiye yaklaşımının birinci evresinde yoksulluğu minimize edecek, işsizliğe deva olacak, gelir dağılımındaki adaletsizliği giderecek ekonomi politikalarının liberal ekonomik değerlerden beslendiği söylenebilir. Bu evrede, ekonomik hayata ilişkin bileşenler piyasa ekonomisi ve araçlarıyla ilişkilendirilerek ele alınır. Devletin ekonomik yaşama müdahaleciliği uygun bulunmaz. Devletten beklenen piyasa koşullarının sağlıklı bir şekilde işleyişini sağlamasıdır. Ayrıca küresel piyasayla eklemlenme hayati bir ihtiyaç olarak imlenir.⁶⁷ Bu yaklaşıma göre temelinde

⁶⁵ Söz konusu hizmetlerin ayrıntılı dökümünü için bkz. KDGM, *Sessiz Devrim*.

⁶⁶ Erdoğan, "Erdoğan Vizyon Belgesini Açıkladı", 5; Binali Yıldırım, 65. *Hükümet Programı* (Ankara: T.C. Başbakanlık, 2016), 20.

⁶⁷ AK Parti, *Kalkınma ve Demokratikleşme Programı*, 33-34; Gül, 58. *Hükümet Programı*; AK Parti, *Parti Tüzüğü* (Ankara: AK Parti, 2013), 25.

özel teşebbüsün yatırımları ve yarattığı istihdam bulunan büyüme doğal ve sağlıklı olandır.⁶⁸

Bununla birlikte AK Parti birinci evrede, kısa vadeli ve günü kurtarma odaklı popülist politikalara karşı olduğunu ilan eder. Uzun vadeli, reformist ve dinamik politikalara ihtiyaç duyulduğunu savunur. Büyük kısmı kamu maliyesine yük bindiren Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin özelleştirilerek rasyonel ekonomi politikalarına yön verileceği ilan edilir.⁶⁹ Özelleştirme ile rekabetin canlı tutulacağına ve bunun ülke kalkınmasına müspet yansıtacağına inanılır.⁷⁰ Toplumun ihtiyaç duyduğu büyük ölçekli devlet yatırımlarının ise Kamu Özel İşbirliği (KOİ) modeliyle gerçekleştirileceği vazedilir.⁷¹

Yeni Türkiye'nin birinci evresinde AK Parti, ekonomik kalkınma için piyasa koşullarında işleyen bir ekonomik sistem veya özel teşebbüsten yana olmasına rağmen bunu tek başına yeterli görmez. Ekonomik açıdan güçlenmek için aynı zamanda sistemsel bir bütünlük içinde gelişmiş demokrasi ve düzgün işleyen hukuk devletine ihtiyaç duyulduğuna inanır. Bu bağlamda parti nazariyesinde kalkınma sadece maddi imkanların düzelmesi değildir, bir bütün olarak bireylerin kendilerini gerçekleştirebilmelerine fırsat tanıyan özgürlük, kalkınmanın en önemli parçasıdır. Diğer bir ifadeyle demokrasi ve özgürlükler ekonomik kalkınmaya alternatif değil birbirinden ayrılması mümkün olmayan ikiz kardeş olarak yorumlanır.⁷²

Birinci evrede ekonomi politikalarının odağına insanı yerleştirdiğini dile getiren AK Parti, sosyo-ekonomik bunalımlardan toplumun diğer kesimlerine göre daha fazla etkilenen yoksullar, işsizler, engelliler, yaşlılar gibi dezavantajlı kesimlerin korunmasına yönelik olarak sosyal devlet anlayışıyla hareket edileceğini ilan eder.⁷³ Sosyal yardım ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyanlara devlet tarafından gerekli desteğin sağlanacağı taahhüt edilir.⁷⁴ Ancak bu yardım ve desteklerin paternalist bir yaklaşımla değil, vatandaşına hizmet sunan devlet sorumluluğuyla yürütüleceği belirtilir.⁷⁵

⁶⁸ AK Parti, *2023 Siyasi Vizyon Belgesi*, 51.

⁶⁹ AK Parti, *Kalkınma ve Demokratikleşme Programı*, 40-41; Gül, 58. *Hükümet Programı*.

⁷⁰ Erdoğan, 60. *Hükümet Programı*.

⁷¹ Gül, 58. *Hükümet Programı*; Erdoğan, 61. *Hükümet Programı*; Davutoğlu, 62. *Hükümet Programı*, 116.

⁷² Gül, 58. *Hükümet Programı*; AK Parti, *2023 Siyasi Vizyon Belgesi*, 49-50; Erdoğan, "Erdoğan Vizyon Belgesini Açıkladı", 6.

⁷³ AK Parti, *Kalkınma ve Demokratikleşme Programı*, 71.

⁷⁴ Gül, 58. *Hükümet Programı*; Erdoğan, 60. *Hükümet Programı*.

⁷⁵ AK Parti, *Kalkınma ve Demokratikleşme Programı*, 85.

Özetle, AK Parti Yeni Türkiye'nin birinci evresinde ekonomik açıdan söylem bazında; toplumsal yapının omurgası olarak görülen orta sınıfların genişlediği, özel sektörün öncülüğünde küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin güçlenerek ekonomik yaşamın ana taşıyıcısı haline geldiği, gelir dağılımındaki adaletsizliğin sona erdiği, sosyal politikalarla tahkim edilerek işsizlik ve yoksulluk gibi problemlerin minimize edildiği dayanışmacı ruhu gelişmiş bir toplum ve devlet nizamı arzuladığını ortaya koyar.⁷⁶

Yeni Türkiye'nin birinci evresinin sonu itibariyle, ülkenin ekonomik açıdan içinde bulunduğu tabloyu genel olarak olumlu değerlendirebilmek mümkündür. Resmî rakamlara bakıldığında bu evrede; Türkiye'nin büyüme hızının yıllık bazda ortalama % 5,2 olduğu, kişi başına düşen millî gelirin 3.500 dolardan 11.000 dolara yükseldiği, enflasyonun tek haneli seviyelere gerilediği, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın döviz rezervleri karşılığının 27 milyar dolardan 133 milyar dolara yükseldiği, girişimcilik kültürünün yaygınlaşması için strateji planları geliştirilerek uygulamaya alındığı ve bu amaçla onbinlerce kişiye eğitimler verildiği, firmaların araştırma-geliştirme faaliyetlerine ayrılan devlet desteğinin 22 kat arttığı; KOİ yatırımlarıyla Marmaray, şehir hastaneleri, Yavuz Sultan Selim Köprüsü, Osmangazi Köprüsü, İstanbul-İzmir Otobanı, İstanbul Havalimanı ve Kuzey Marmara Otoyolu gibi büyük ölçekli projeler hayata geçirildiği; 1973-2002 yılları arasında 15 milyar dolar olan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, 2002-2017 aralığında 193 milyar dolara eriştiği; Türkiye'de 1985-2002 yılları arasındaki toplam özelleştirme gelirin 8 milyar dolardan, 2002-2007 yılları arasında 33 milyara ulaştığı, sosyal yardımlara ayrılan bütçenin % 1000 arttığı, engelli bireylere sunulan ekonomik destek hizmetlerinden yararlananların sayısının 1,5 milyonu bulduğu görülür. Ekonomik açıdan içinden geçilen söz konusu değişimle Türkiye'nin dünyanın en büyük 17. ekonomisi haline gelmesi bu evrede gerçekleşmiştir.⁷⁷

Ancak Yeni Türkiye'nin ikinci evresindeki ekonomik görünüm; toplum, devlet, hukuk ve özgürlükler alanında yaşanan savrulmayla birlikte menfi bir hal almaya başlar. Kısa bir süre zarfında ekonomik açıdan yaşanan bu savrulmanın iktidarın diğer konularda ortaya koyduğu söylem ve eylemlerden ayrı değerlendirilmesi mümkün değildir. Bununla birlikte sahip olunan maddi kaynakların rasyonel kullanımında aksaklıklar ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu evrede giderek artan düzeyde hissedilen ekonomik durağanlaşma ve kötü gidişat millî gelirden fertlerin aldığı pay üzerinden takip edilebilir. Öncelikle kişi başına düşen millî gelir 2011-2012 yıllarında 11.000 dolar

⁷⁶ Gül, 58. *Hükümet Programı*; AK Parti, *Kalkınma ve Demokratikleşme Programı*, 47-48; AK Parti, *2023 Siyasi Vizyon Belgesi*, 3.

⁷⁷ Bu konudaki ayrıntılar için bkz. KDGM, *Sessiz Devrim*.

civarında duraklar. Ardından düşüŖe geçer ve 2019 yılı itibariyle 8.800 dolara geriler. Benzer şekilde, tek hanelere düşen enflasyon yine yükseliŖe geçer ve % 20'lere dayanır.⁷⁸ İktisat bilimi terminolojisiyle ifade edilecek olursa Türkiye giderek “orta gelir tuzağı”na takılan bir ülke görünümü sergilemeye başlar. Bu tuzaktan çıkış amacıyla AK Parti iktidarı, özellikle katma değeri yüksek enerji ve teknoloji bazlı alanlarda yatırımların teşvik edileceğini ilan etse de müteşebbislerin inŖaata ve onun yarattığı hızlı ekonomik ranta karşı ilgisini çeken koşulların varlığıyla inŖaat sektörü ülkenin ekonomik açıdan can damarı olmaya devam eder. Öyle ki asıl uğraş alanı başka faaliyetler olan müteşebbisler bile inŖaatın yarattığı ranttan dolayı yatırımlarını inŖaat sektörüne kaydırmaya başlar.⁷⁹

Yeni Türkiye'nin ikinci evresinde bozulan ekonomik dengenin gelir dağılımında ortaya çıkardığı olumsuz tablo, ülkedeki işsizlik ve yoksulluk sorununa yansımıştır. Örneğin resmî rakamlara göre işsizlik oranı %14'e yaklaşmıştır. Genç işsizliği ise %25 civarındadır.⁸⁰ Benzer şekilde yoksulluğun birey ve aileler üzerinde yarattığı baskının arttığı anlaşılmaktadır. Bu sorunla mücadelede kullanılan en temel enstrüman sosyal yardımlardır. Merkezi bütçede sosyal yardımlara ayrılan payın 2018 yılı rakamlarıyla 38 milyar TL'ye çıkarıldığı ve doğrudan sosyal yardım alanların sayısının 5 milyon kişiyi aştığı görülür.⁸¹ Bu insanların aile üyeleri de göz önünde bulundurulduğunda toplum içinde sosyal yardımlarla maddi açıdan desteklenenlerin oranının oldukça önemli bir düzeye eriştiğini ifade etmek mümkün hale gelir.

2. 4. Yeni Türkiye'de Eğitim

Söylemden eyleme Yeni Türkiye'yi anlamlandırmamıza fırsat tanıyan sosyolojik kurumlardan bir diğeri eğitimidir. Yeni Türkiye'nin birinci evresinde eğitim her alanda kalkınmanın temel unsuru olarak kabul edilir. Eğitimde yaşanan olumsuzlukların domino etkisi yaratarak diğer alanları da olumsuz etkileyeceği savunulur. Parti, eski Türkiye'deki eğitim anlayışıyla toplumsal düzende vücuda gelen sosyal sorunlar arasında güçlü bir bağlantı olduğunu tespitine varır. Bu eğitim sistemi; kalitesiz, fırsat eşitliğinden uzak, hakkaniyet ölçüsünü taşımayan, ideolojik kaygılarla donanmış bir yapı olarak resmedilir.⁸²

⁷⁸ Ticaret Bakanlığı, *Ekonomik Görünüm Mart-2019* (PDF: Ticaret Bakanlığı, 2019).

⁷⁹ *Hürriyet*, “Babacan: Hedefi Tam On İkidenden Vurduk” (18 Eylül 2014).

⁸⁰ Ayrıntılar için bkz. TÜİK, “İşgücü İstatistikleri”, *Haber Bülteni*, 33783.

⁸¹ Bütçeden sosyal yardımlara 2016 yılında 28 milyar TL, 2017 yılında 31 milyar TL ayrılmıştır. Ayrıntılar için bkz. TCSBB, *2020 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı* (PDF, Cumhurbaşkanlığı, 2019).

⁸² AK Parti, *Kalkınma ve Demokratikleşme Programı*, 72-74.

Yeni Türkiye'nin inşasında AK Parti eğitim sisteminden; özgür ruhlu, yenilikçi, özgüvenli, hayata müspet bakan, iletişimi güçlü, katma değer üretebilen, yaşadığı toplumun değerleriyle barışık bireyler yetiştirilmesini beklemektedir.⁸³ Bu evrede, eğitimde kalitenin artırılması hedefi doğrultusunda, özel teşebbüsün eğitim-öğretimin her düzeyine aktif katılımı arzulanmaktadır.⁸⁴

AK Parti, Yeni Türkiye'nin birinci evresinde uygulamaya başladığı eğitim politikaları ile cumhuriyet tarihinde en önemli atılımların hükümetleri döneminde hayata geçirildiğini savunur. Fiziki açıdan artan derslik ve okul sayısı, bilişim teknolojileriyle donatılan sınıflar, spor salonları, derslere özel laboratuvarlar, yemekhane ve yatakhaneler, oldukça yüksek sayıda öğretmen istihdamı ve merkezi bütçeden eğitime ayrılan payın artması eğitimde yaşanan reformlara örnek olarak gösterilir. Ayrıca iktidarları döneminde eğitim sisteminin felsefi açıdan da dönüşüm geçirdiği ileri sürülür. Örneğin tek tipçi anlayışın ürünü olan “Millî Güvenlik Dersi” ve “Andımız”ın müfredattan çıkarılması, yerine “Demokrasi, İnsan Hakları ve Yurttaşlık” dersinin müfredata eklenmesi, diğer taraftan “Kuran-ı Kerim”, “Hz. Peygamberin Hayatı” gibi mütedeyyin kesimin endişelerini gidererek toplumsal ve dinî değerleri yeni nesle aktaran derslerin müfredata eklenmesi⁸⁵ bu yöndeki değişimin somut örnekleri olarak sıralanır.

Yeni Türkiye'nin ikinci evresinde ise AK Parti iktidarının eğitim sisteminde sorgulayan, düşünen, yorumlayan, özgür ruhlu, girişimci bireylerin yetiştirilmesi projesinden uzaklaşıldığını gösteren gelişmeler göze çarpar. Eğitim, iktidarın politika ve uygulamalarına karşı artan toplumsal ve siyasal muhalefetle mücadelenin bir aracı olarak görülmeye başlanır. Parti efradının söylemiyle, Büyük ve güçlü Türkiye'nin inşasından hazzetmeyen dış güçler ve onların içerideki işbirlikçilerinin planlarını alt üst edecek bir nesil yetiştirme amacıyla eğitim sistemi ele alınmaya başlanır. Böylelikle AK Parti'nin inşasına giriştiği Yeni Türkiye'ye, onun kurucu liderine ve AK Parti iktidarına karşı olanların adapte edileceği, bağlı olanların ise daha güçlü ram olacağı bir ideal düzene erişileceği varsayılır. Netice itibarıyla millî ve dinî değerlerini özümsemiş bir nesil yetiştirilmesi ikinci evredeki eğitim anlayışının temel hedefi haline gelmiş görünmektedir. Bu ulvi hedef doğrultusunda ilk olarak, 28 Şubat zihniyetinin imam-hatip okullarına olan talebi ortadan kaldırmak isterken genel olarak bütün meslekî eğitimde yarattığı badirelerin üstesinden gelmek amacıyla kesintisiz 8 yıl olan zorunlu eğitim, 4+4+4 formülüyle 12 yıla çıkarılır. Meslekî eğitimin önündeki tıkanmayı açmak,

⁸³ AK Parti, *Parti Tüzüğü*, 25.

⁸⁴ Gül, 58. *Hükümet Programı*.

⁸⁵ Ayrıntılar için bkz. KDGM, *Sessiz Devrim*.

tırmanan genç işsizliğiyle mücadele ve eğitimdeki tek boyutluluğun üstesinden gelmek bu adımların gerekçesi olarak zikredilir.⁸⁶

AK Parti iktidarı eğitim politikalarına karşı artan muhalif tepkileri, “dinî ve millî” değerlere karşı olanlar söylemiyle savuştururken ikinci evrenin ilerleyen zaman diliminde “dindar nesil” arzusunda olduğunu açığa vurur.⁸⁷ İktidar bu düşüncesinin tatbike geçirilmesinde “anaokulundan başlayarak” bir hayat tarzı sunma gayretine girer.⁸⁸ Ancak bu idealin meşruiyetine hanel gelmemesi için devletin resmî eğitim sisteminin kullanılması gerekli görülür. Bu amaçla resmî eğitim sisteminin bir parçası olan imam-hatip okulları ergonomik bir apara olarak sürecin parçası haline getirilir. Bu esnada iktidarın eğitim politikalarına gösterilen muhalefetin hedefinde imam-hatip okullarının bulunduğu tezi işlenir.⁸⁹

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

AK Parti'nin kullandığı Yeni Türkiye söylem boyutuyla; iktidar mücadelesinde kitleleri AK Parti lehine cezbetmek, Menderes ve Özal dönemleri hariç olmak üzere 2002 yılından önceki iktidarlar döneminde inşa edilen toplumsal ve ekonomik koşulları eleştirmek, 2002 yılından beri tek başına iktidarda olan AK Parti döneminde Türkiye'nin geçirmiş olduğu sosyo-ekonomik değişimi tarif etmek ve geleceğin ideal Türkiye'si'ne atıf yapmak üzere üç önemli işlev üstlendiğini söylemek mümkündür. Eylem boyutu ise bu söylemler eşliğinde inşa edilen toplumsal gerçekliği ortaya koymaktadır. Söylemden eyleme Yeni Türkiye'nin, başından sonuna değin homojen bir yapıya sahip olmadığı, ülkenin içinde bulunduğu ulusal ve uluslararası konjonktüre göre savrulma yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, araştırmada Yeni Türkiye iki evrede incelenmiştir.

Millî Görüş hareketinden kopuş, partileşme ve siyasal iktidarda geçirdiği ilk hükümet dönemlerini içeren Yeni Türkiye'nin birinci evresinde AK Parti, giderek artan düzeyde toplum nezdinde kabul ve destek görerek ülkede yaşanılan değişimin hemen her alanda hissedildiği bir iktidar profili çizer. Parti iktidarı takriben 2002-2011 aralığında reformist açılımların peşindedir. Ancak bu değişim yanlısı karakterin 2011-2013 yılı aralığında durgunlaşma eğilimine girdiği, 2013 sonrası dönemde ise

⁸⁶ AK Parti, *2023 Siyasi Vizyon Belgesi*, 39; KDGM, *Sessiz Devrim*, 147; Davutoğlu, *62. Hükümet Programı*, 59.

⁸⁷ *Hürriyet*, “Kimse Bize Parmak Sallamasın” (30 Nisan 2012).

⁸⁸ *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*, “Öğrencilerimize Öz Güven Aşlayan Bir Muhtevayı Eğitim Sistemimize Kazandırmamız Gerekıyor” (02 Aralık 2014).

⁸⁹ *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*, “Tarihini ve Medeniyetini Bilen Bir Neslin Geldiğine İnanıyorum” (5 Ağustos 2017).

siyasal iktidarına karşı artan muhalefeti tehdit görüp savunmaya çekildiği ve gündelik siyasetle daha fazla meşgul olan bir anlayışa savrulduğu dikkatleri çeker. Yeni Türkiye'nin hem söylem hem de eylem boyutunda 2013 yılı itibariyle kolayca fark edilen bu kırılmanın ortaya çıkış nedenleri arasında; 2013 yılı itibariyle siyasal iktidarın karşı karşıya kaldığı Gezi Olayları, geçmişte cemaat olarak tanımlanan FETÖ/PDY örgütünün darbe girişimine varan faaliyetleri, ülkenin dış politikada yaşadığı sorunlar ve diğer sosyo-ekonomik bunalımlar sıralanabilir.

Netice itibariyle Yeni Türkiye birinci evresinde; hak ve özgürlükleri önceleyen, bireysel girişimi önemseyen, devlet karşısında bireyi güçlendirmeyi hedefleyen, farklılıklara karşı müsamahakar, hukuk devletini savunan çoğulcu ve demokratik bir toplum anlayışı; kamusal ihtiyaçların teminine yönelik nitelik ve niceliği yükselmiş hizmetler üretmeye odaklanan, vatandaşın sorunlarına ivedi çözüm üretmeye çalışan ve yerel ve sivil örgütlenmelere, onların görüşlerine ve onlarla işbirliğine açık adem-i merkeziyetçi bir yönetim anlayışı; piyasa koşullarının rahatlıkla işlediği, özel teşebbüsün özgürce yatırım yapabildiği ve ekonomik yaşamın lokomotifine haline geldiği açık, şeffaf ve hesap verebilir kamu maliyesini savunan ve üretmek büyüme meylli bir ekonomi anlayışı; bireylerin yeteneklerinin keşfedebilmesine olanak sunmaya açık, bu yönüyle öğrencilerin güçlendirilmesi için fiziki, personel ve teknolojik alt yapısı güçlendirilen çok boyutlu bir eğitim anlayışı sergilediğini dile getirmek mümkündür. Bu bağlamda AK Parti iktidarının, savunulan değerler ve söylem-eylem birlikteliği bakımından Yeni Türkiye'nin birinci evresinde Prens Sabahaddin'in sosyolojik fikriyatıyla oldukça uyumlu bir görünüm sergilediği düşünülmektedir.

AK Parti iktidarının Yeni Türkiye'nin ikinci evresinde ise birinci evredeki söylem ve eylemlerden uzakta bir profil çizdiği düşünülmektedir. Bu evrede iktidarın çoğunlukçu bir yaklaşım benimseyerek kuvvetler birliğine yakın durduğu, birey-devlet ilişkilerinde devlete öncelik tanıdığı ve bireysel özgürlüklerin kullanımında kısıtlamalara gittiği; devletin sevk ve idaresinde açık, şeffaf ve hesap verebilirlik ilkelerinden taviz verdiği; katı merkeziyetçi bir devlet yapılanmasına yöneldiği; kaynakların kullanımında rasyonaliteden uzaklaştığı, dinsel ve milliyetçi popülist politikalara daha fazla yer ayırdığı ve gündelik siyaseti bu doğrultuda idare etmeye yöneldiği; işsizlik ve yoksulluk sorunun giderek daha fazla sayıda birey ve aileyi etkilediği, ekonomide katma değer üretebilecek alanlar yerine kısa vadede hareketlenme yaratacak sektörlerle yatırım yapılmasını teşvik eden bir ekosistemin inşasına yol açtığı; toplumsal ve kamusal alanın muhafazakârlaştırılmasına yönelik politik adımlarla birlikte belli bir tipolojide insan yetiştirilmesini önceleyen eğitim sistemi dizaynına ağırlık verdiği, kutuplaşmanın siyasetin temel retoriğine dönüşümüne izin verdiği ve bu esnada toplum sorunlarını ötelediği dikkatleri çeker. Dolayısıyla AK Parti iktidarının,

Yeni Türkiye'nin ikinci evresinde Prens Sabahaddin'in sosyolojik fikriyatıyla önemli düzeyde çelişen bir profil çizdiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- AK Parti. *Kalkınma ve Demokratikleşme Programı*. Ankara: AK Parti, 2002.
- AK Parti. *2023 Siyasi Vizyon Belgesi*. PDF: AK Parti, 2012. <http://www.akparti.org.tr/upload/documents/akparti2023siyasivizyonuturkce.pdf>
- AK Parti. *Parti Tüzüğü*. Ankara: AK Parti, 2013.
- Akdoğan, Yalçın. *AK Parti ve Muhafazakâr Demokrasi*. İstanbul: Alfa, 2004.
- Anadolu Ajansı*. “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Büyük Türkiye Hedefine Karşı Kurulan Her Tuzağı Bozacağız” (8 Şubat 2019). <https://www.aa.com.tr/tr/gununbasliklari/cumhurbaskani-erdogan-buyuk-turkiye-hedefine-karsi-kurulan-hertzagi-bozacagiz/1387138>
- Atatürk, Mustafa Kemal. *Nutuk*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969.
- Bora, Tanıl. *Zamanın Kelimeleri: Yeni Türkiye'nin Siyasi Dili*. İstanbul: Birikim, 2018.
- Cumhuriyet Halk Partisi (CHP). “Parti Programı”. Erişim 25 Temmuz 2019. <https://chp.azureedge.net/1d48b01630ef43d9b2edf45d55842cae.pdf>
- Çiçek, Cemil. “Yeni Türkiye'nin Oluşumunda Bazı İlke ve Hedefler”. *Yeni Türkiye* 56 (2014), 12-26.
- Davutoğlu, Ahmet. *62. Hükümet Programı*. Ankara: T.C Başbakanlık, 2014.
- Erdoğan, Recep Tayyip. *59. Hükümet Programı*. PDF, Ankara: Başbakanlık, 2003. <https://www.akparti.org.tr/upload/documents/59uncu-hukumet-programi.pdf>
- Erdoğan, Recep Tayyip. *60. Hükümet Programı*. PDF, Ankara: Başbakanlık, 2007. <https://www.akparti.org.tr/upload/documents/60inci-hukumet-programi.pdf>
- Erdoğan, Recep Tayyip. *61. Hükümet Programı*. PDF: Başbakanlık, 2011. <https://www.akparti.org.tr/upload/documents/61inci-hukumet-programi.pdf>
- Erdoğan, Recep Tayyip. “Önsöz”. *Parti Tüzüğü*. ed. AK Parti. 5-9. Ankara: AK Parti, 2013.

Erdoğan, Recep Tayyip. “Sayın Başbakan’ın Demokratikleşme Paketi Basın Toplantısı Konuşması”. *Demokratikleşme Paketi (30 Eylül 2013)*. ed. KDGM. 5-29. Ankara: Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yayınları, 2013.

Erdoğan, Recep Tayyip. “Erdoğan Vizyon Belgesini Açıkladı”. *AK Bülten* 249 (2014), 4-7.

Erdoğan, Recep Tayyip. “Yeni Türkiye”. *Yeni Türkiye* 56 (2014), 9-11.

Erdoğan, Recep Tayyip. “Önsöz”. *Sessiz Devrim*. ed. KDGM. 15-16. Ankara: Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yayınları, 2014.

Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. *Le Play Mektebi ve Prens Sabahaddin*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1962.

Gökalp, Ziya. “Yeni Türkiye’nin Hedefleri”. *Sosyoloji Konferansları Dergisi* 15 (1977), 121-144.

Gül, Abdullah. 58. *Hükümet Programı*. PDF, Ankara: Başbakanlık, 2002). <https://www.akparti.org.tr/upload/documents/58inci-hukumet-programi.pdf>

Hürriyet. “Kimse Bize Parmak Sallamasın” (30 Nisan 2012). <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/kimse-bize-parmak-sallamasin-20450083>

Hürriyet. “Babacan: Hedefi Tam On İkidem Vurduk” (18 Eylül 2014). http://bigpara.hurriyet.com.tr/haberler/ekonomi-haberleri/babacan-hedefi-tamon-ikidem-vurduk_ID955296

KDGM. *Sessiz Devrim*. Ankara: KDGM Yayınları, 2014.

Küçükömer, İdris. *Düzenin Yabancılaşması: Batılılaşma*. İstanbul: Ant Yayınları, 1969.

Kaya, Şehriban. “Yeni Türkiye’de Kadın”. *Yeni Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*. ed. İbrahim Kaya. 41-78. Ankara: İmge, 2016.

Mahçupyan, Etyen. “Hükümeti İktidar Kılan Ne?”. *Karar* (11 Mart 2018).

Mardin, Şerif. *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri*. İstanbul: İletişim, 2008.

Neziroğlu İrfan ve Yılmaz Tuncer. *Hükümetler, Programlar ve Genel Kurul Görüşmeleri*. Ankara: TBMM Basımevi, 2013.

Prens Sabahaddin. “Demokrasinin İçtimai ve Vicdani Yeni Bir İhatası Üzerine”. *Prens Sabahaddin Hayatı ve İلمي Müdafaaaları*. haz. Nezahat Nurettin Ege. 477-488. İstanbul: Güneş Neşriyat, 1977.

Prens Sabahaddin. “Şark meselesi”. *Prens Sabahaddin Hayatı ve İلمي Müdafaaaları*. haz. Nezahat Nurettin Ege. 103-114. İstanbul: Güneş Neşriyat, 1977.

Prens Sabahaddin. *İttihat ve Terakki’ye Açık Mektuplar Türkiye Nasıl Kurtarılabilir? ve İzahlar*. sad. Ahmet Zeki İzgöer. İstanbul: Dün Bugün Yarın, 2013.

Sezer, Baykan. “Türk Sosyologları ve Eserleri 1”. *Sosyoloji Dergisi* 3/1 (1989), 1-96.

Sözcü. “AKP’li Alatepe: Esenyurt’u Kaybedersek İslam’ı, Mekke’yi Kaybederiz” (2 Nisan 2018). <https://www.sozcu.com.tr/2018/gundem/akplialatepe-esenyurtu-kaybedersek-islami-mekkeyi-kaybederiz-2326214>

Star. “Erdoğan: Her Şeyden Önce Türkiyeli Vardır!” (11 Ağustos 2014). <http://www.star.com.tr/guncel/iste-erdoganin-yeni-slogani-haber-923940/>

TCSBB. *2020 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı*. PDF, Ankara: Cumhurbaşkanlığı, 2019. http://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2019/11/2020_Yili_Cumhurbaskanligi_Yillik_Programi.pdf

Ticaret Bakanlığı. *Ekonomik Görünüm Mart-2019*. PDF, Ankara: Ticaret Bakanlığı, 2019. https://ticaret.gov.tr/data/5b90d20a13b8760beca887fa/Ekonomik_Gorunum_Mart.pdf

TÜİK. “İşgücü istatistikleri”. *Haber Bülteni*, 33783. www.data.tuik.gov.tr

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). “Siyasi Partiler”. Erişim 23 Mayıs 2018. https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. “Öğrencilerimize Öz Güven Aşıl原因 Bir Muhtevayı Eğitim Sistemimize Kazandırmamız Gerekıyor” (02 Aralık 2014). <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/1536/ogrencilerimize-oz-guven-asilayanbir-muhtevayi-egitim-sistemimize-kazandirmamiz-gerekiyor.html>

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. “Bize, Dava Adamı Olarak Görev Yapacak AK Parti Kadroları Lazım” (6 Eylül 2017). <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/83344/bize-dava-adami-olarak-gorev-yapacak-ak-parti-kadrolari-lazim.html>

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Tarihini ve Medeniyetini Bilen Bir Neslin Geldiğine İnanıyorum” (5 Ağustos 2017). <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/80095/tarihini-ve-medeniyetini-bilen-birneslin-geldigine-inaniyorum.html>

Tütengil, Cavit Orhan. *Prens Sabahattin*. İstanbul: İstanbul Matbaası, 1954.

Yeniçağ. “AKP’li İsmet Yılmaz'dan Skandal Sözler: “Oyunu AKP’ye Ver Cennete Git” (26 Ocak 2019). <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/akpliismet-yilmazdan-skandal-sozler-oyunu-akpye-ver-cennete-git-221556h.htm>

Binali Yıldırım. *65. Hükümet Programı*. Ankara: T.C Başbakanlık, 2016.

Zürcher, Erik Jan. *Millî Mücadelede İttihatçılık*. çev. Nüzhet Salihoğlu. İstanbul: Bağlam, 1987.